

Atingit dissolui quidem ac dissipari eius substantiã tpe æstiuo: contineri autẽ ac cohiberi & in profundũ secedere hyemali. Ob hoc igitur & coctiones, & sanguificationes, & nutritiones hisce temporibus sunt meliores. Addidit autẽ & aliud ipsis contingens, nempe q̄ somni lōgissimi fiunt, ob noctium uidelicet lōgitudinem: quod neq̄ ipsum parum cōfert ad naturales operationes. Quod uero in fine adijcitur, Indicio sunt atates & athletæ, pro argumento ponitur, q̄ plurimum alimentũ sit necessariũ, ubi calidũ superabundat. Pueri siquidem, quia calidum plurimũ habet, idcirco & pluribus indigẽt, & plura cōcoquũt. Athletæ etiã, quia exercitijs augent calorem natiuum, ob id multis frui possunt alimẽtis. Quæ igitur in aphorismo dicuntur, sufficienter exposuimus. Si quis uero ipforum ueritatẽ diligentius examinet, non ad omnia animalia sermonẽ extẽdat, sed ea excipiat, q̄ in latebris degunt. Hæc. n. cũ se recondunt, non egent pluri alimento: q̄nquidẽ & sine cibo possunt perdurare. Et, si supposuerimus ea tãto uti cibo, quanto, anteq̄ recõderentur, male ipsum cōcoquerent. Quale. n. hominibus cõtingit aqua frigida lotis, tale etiam animalibus accidit hyeme. Cõtingit autẽ hominibus, qui aqua frigida perluuntur, si debile corpus habuerint, refrigerari, atq̄ offendi: si uero robustũ, primũ quidẽ innatũ calorem ad interiora refugere, ibiq̄ seipsum colligere: postea uero ad exteriora remeantem, multo, quã prius erat, fieri fortiorem. Sic & animalũ quæcunq̄ sunt natura frigidiora, ijs calor innatus à frigore hyberno superatur, adeo ut ferẽ extinguat. quare plurima ipforũ similia mortuis cõspiciuntur, cũ sine sensu ac motu in latebris iacent: quãdã uero prorsus in hoc ipso affectu moriunt. Quæ autẽ plurimo sanguine abũdat atq̄ calore, tale quiddã hyeme patiunt, quale accidit corporib. fortibus aqua frigida lotis. Nã calor eorũ ad interiora se colligit, nõ (per louem) carnibus ad hæc, prima sede derelicta, refugientibus, sed spiritu unã cum sanguine. Tria autẽ erãt corpora, quæ archigonon, hoc est primogeniam nostram substantiã cõpleuerunt, spiritus, sanguis, & seminalis humiditas, ex qua in primo ortu, ueluti in libris de semine diximus, fiũt partes animalis solidiores: mox uero augmẽtũ & nutritio in istis perficitur. Quod igitur melius hyeme cibũ concoquimus, sanguine ac spiritu ad profundũ corporis retro cedentibus, unicuiq̄ est manifestum. Non modo igitur hoc ipsum dicit Hippocrates, sed q̄ plura accipere cōfert. In hisce. n. tpibus, inquit, hoc est hyeme & uere, plures cibi dãdi sunt. Atq̄, si parum deflat ac diffluit hiberno tpe ad exteriora, multum alimentũ nõ est corporibus necessariũ: siquidem nutritio est eius, quod euacuatur, repletio. Oportet igitur alimenti quantitã esse eius, quod difflat, quãtitati proportionalem. Verum igitur esse, q̄ quiddã hyeme nõ modo melius concoquunt cibum, sed etiã q̄ pauca assumentes refrigerãtur, atq̄ ideo offenduntur: si uero plura assumpserint, in nullos plethoricos incidunt morbos, ipse euentus ostendit manifeste. Causã uero inquisitio in cõmune proponatur. Neq̄. n. Hippocratem solũ, sed omnes alios, huiusmodi obiectio fatigat. Nemo itaq̄ est, qui non consentiat difflari corpora animalium ea, quæ sit per sensui occulta foramina, difflatione. Idcirco enim ad hoc deueniunt, ut egeant alimento, quoniam euacuantur: ita ut, si nihil à corporibus nostris efflueret, sed semper æqua moles substantiæ seruaretur, nulla foret alimenti necessitas. Tu uero animaduerte, nõquid hac in parte alijs quidem omnibus ratio sit inexplicabilis, soli uero Hippocrati atq̄ eius sectatoribus explicabilis. Neq̄ enim aliud quicquam, animal ab initio affirmauit, sicuti neq̄ rursus adauxit, aut usq̄ ad mortem enutriuit, præterquam iste calor innatus, de quo nunc habetur sermo. Hic igitur, cum sit omnium operum naturalium causa, quia copiosior est hiberno tempore, idcirco cibi appetentiam intendit, coctiones auget, & plus sanguinis accumulatur, et crassius corpus efficit, & ut superfluitates excernantur, prouidentiam habet. At calor circumfusus nõ modo superfluitates, sed æqualiter omnia euacuat, materiam inutilem, & ea etiam, quæ in corpore secundum naturam continentur, unã dissoluens per eam, quæ à medicis occulta difflatio nominatur, quam calor innatus operatur. Neq̄. n. aliud quicquã est natura animalium præter hoc calidum, secundum Hippocratis opinionem. Ostensum autẽ à nobis est in commentarijs de uiribus naturalibus, naturam non solum appetere, conficere, agglutinare q̄ singulis partibus proprium alimentum, sed & huius quoq̄ superfluitates difflare: Ac, quanto fortius extiterit calidum innatũ, tanto magis difflatio effugit sensum. Et ob hæc causam Diocles inquit sudores esse præter naturam, quoniam omnibus, quæ ad corpus attinent, recte administratis, & alimento à natura subactõ, nunquam sensibilis humor per cutem excernitur. Quæcunq̄ enim in balneis aut uehemẽtibus exercitijs, uel propter æstiuum calorẽ exudãt homines, ex causis uiolentis originem habent. Bene igitur omnia tempore hiberno in corpore animalis administrantur, q̄n hyems mediocritatẽ seruauerit. Nam immoderatas intemperaturas et ipse Hippocrates in sequentibus damnat. Quod autẽ omnia bene hiberno tempore in corpore animalis administrẽtur, indicio non paruo sunt naturæ opera fortiora. Nam cibi in uentriculo bene concoquuntur, q̄ calor innatus plurimus est: & unã superfluitates somnis longioribus expurgantur, quæ quidem exquisitè extenuata sunt, per cutem: quæ uero in uapores conuersa sunt, per expirationem: quæ uero sufficientem habent crassitudinem, per urinas. In his. n. plus est sedimenti, quã per æstatẽ, præter id q̄ etiam rota urinarum multitudo hyeme sufficienter auget. Iam uero magis nutriunt, & carnẽ augent corpora hyeme, & plus boni sanguinis cumulant, nisi malo prorsus utantur uictu. Nam, si cõsideraueris, ut corpora nostra paucum habentia sanguinẽ

autumni tempore, atque extenuata, suscipiens hyems bonis implet humoribus, & crassiora efficit, percipies, puto, nos gubernantis robur facultatis, quæ est calor innatus. Verum, nisi hic abundans habeat, quo fruatur, alimentum, primus ipse à circumstante frigore superabitur, tam ab eo, qui extrinsecus ingruit, quam ab illo, qui per inspirationem attrahitur: cum ipso uero & coctio ciborum debilitabitur, & boni sanguinis generatio, & partium animalis enutritio & superfluitatū uacuatio. Si uero tantum abunde habuerit alimentum, quantum potest euincere, & ipse magis augebitur, & omnia, quæ antea diximus, circa corpus animalis perficiet. Cæterum, ut ex pluri alimento oblato, quod non solum bene in uentriculo conficiatur, sed etiam in uenis & omni animalis parte, unum quodque multo seipso carnosius reddatur, & plus sanguine abundet, habent homines satis ipsa experientia compertum, non in seipsis tantum, sed etiam in iumentis. Nam ante æstatis initium, circa ultimam ueris partem, & sibi & illis sanguinem detrahunt, in memoriam reuocantes, quibus capiantur morbis, quando repente calor æstiuus superuenerit. Hic enim adeo sanguinem extendit atque diffundit, ac quodam modo efferuere facit, ut, qui hactenus moderatus fuerat, non possit amplius in uenis contineri, sed uel dirumpat ipsas, uel exedat: & quædo impetum fecerit ad aliquam corporis partem alijs debiliorem, in ipsa uel inflammationem, uel erysipelas, uel aliquod aliud tale morbi genus operetur. Nā multo plures ac grauiores morbi, quibus plenitudo dedit occasionem, ex humorum fiunt fusione. Hæc igitur omnia cum alijs astipulatur, quæcunque in præsentis aphorismo Hippocrates docuit: tum hoc probant, non solum posse calorem per id tempus multos coquere cibos, sed etiam multis indigere. Semper enim oportet alimenta esse innati caloris multitudini proportionalia, nisi forte, ut dixi, natura ex aeris ambientis caliditate imbecillis facta cogat subtrahere. Quam obrem, cum & de uere Hippocrates sermonem indistinctius habuerit, ipse distinguam: Ac primum quidem ueris initium hyemi simile magis esse, quam æstatis finem contra. Deinde quod non nunquam talem uer habet frigiditatem, qualem tempus hibernum: aliquando talem, qualem tempus æstiuum, caliditatem. In primis igitur partibus eius, si quando frigidum fuerit, hibernæ similem rationem uictus adhibebimus: in posterioribus autem, si quando fuerit calidius, æstiuæ similem. Quod si mediam seruauerit temperaturam, uictum illi proportionalem instituemus. Atque hæc omnia de uictus ratione, quæ sanis oportet adhibere, dicta sunt: deinceps autem de illa, quæ ægrotis conuenit, sermonem faciet.

16 *Victus humidis febricitantibus omnibus confert, maxime uero pueris, & alijs, qui tali uictu uti consueuerunt.*

In præcedentibus aphorismis de uictus quantitate doctrinam nobis tradidit: nunc uero de qualitate transigit, multa, quæ in arte conducunt, breuissimo sermone docens: ac primo qualis sit adhibendus uictus febricitantibus. Deinde quæ uictuum sanorum indicationes in his quidem, quæ præter naturam sunt, contrarias: in his autem, quæ sunt secundum naturam, similes facere oporteat. Febris enim, quoniam calida & sicca passio est, (est enim conuersio naturæ caliditatis ad igneam) uictum humidum consulit. Humidioribus uero naturis, siue propter ætatem, siue propter consuetudinem, non contrarium uictum, sed sibi ipsis accommodatum, ac proprium consulit. conseruanda est enim (per uictum) natura, non, ut morbus, destruenda. Qui uero aquam inter cutem, cui febris adiungitur, in medium adducentes, sermonem Hippocratis studet per cauillum reprehendere, quoniam hic morbus non humidum exigit uictum, sed siccum, ignorant huiusmodi artis curatiue caput in primis necessarium, quod nos uberius in illa tractatione transegitur: id autem est, simplicem quenque affectum propria egere curatione: plures uero inuicem copulatos tantum habere communem curationis indicationem, quantum copulabuntur, nobis uel ei, quod magis urget, obuiantibus, non tamen alterius cura omnino posthabita, uel omnibus pari studio succurrentibus. Quod autem de aqua inter cutem & simul febre laborantibus meminere, non est absimile morbo laterali, in quo sanguis expuitur. Nam et in his contrarias exigunt affectus curationes,eductio sanguinis, & passio lateralis: quæ ubi cuiuspiam simul contingere, ad id, quod magis urget, obuiare oportet, non omnino posthabita etiã alterius curatione. Sic itaque, si quis simul febricitet, & ea labore dispositione, quæ aqua inter cutem nominatur: ad ambos affectus respicientes, qui contrariam exigunt curationem, utriusque eorum probe resistimus, quemadmodum & alijs omnibus pari modo copulatis. Neque igitur ipsi tale quicquam dixerimus, neque alterum talia dicentem admiserimus: uerum, siquid per uerba sua Hippocrates in aphorismo non dixit, quod tamen idem habeat iudicium cum his, quæ ab ipso dicuntur: hoc quoque fuisse dictum potentia, debemus existimare. Nam & ætatis meminit, et consuetudinis: tu uero & naturalis temperaturæ, & temporis anni, & regionis non absque ratione memineris, quæ & ipse Hippocrates adijcit aliquando: non nunquam uero unius, aut duorum mentione facta, reliqua, quæ sunt eiusdem naturæ atque ordinis, prætermittit. Fiunt autem & ab his indicationes, quemadmodum supra & ab ætate, & à morbo fieri diximus, seruatis nobis, quæcunque inculcata sunt, per uictum similem temperaturæ: quæcunque uero culpata sunt, per contraria corrigentibus. Diximus autem plenius de omnibus indicationibus in libris, quibus ars curatiua docetur.

17 *Et quibus semel, aut bis, & quibus plura, uel pauciora & particulatim oporteat afferre, considerandum. Condonandum autem aliquid tempori, ætati, & consuetudini.*

Quoniam

A Quoniam de quantitate, & qualitate eorum, quæ offeruntur, sermonem habuit: mox docere proponit modum eorundem. Neque enim sufficit hoc solum cognoscere, quod huic plus, uel minus sit offerendum, uel quod uictu exiccante, uel humectante utendum sit: sed, nunquid semel, an sæpius qualibet die, uel nocte cibum offerre oporteat, maxime necessarium est considerare: & ad hæc ipsa ab anni tempore, ab ætate, à consuetudine sumere indicationem: sicuti in qualitate & quantitate sumebatur. Nam ad hæc primæ erant intentiones, & morbi ipsi, & uires ægrotantis, & præterea ætas, & anni tempus, & consuetudo, & quæcunq; his sunt proportionalia: & propterea ipse Hippocrates illud adiunxit, Condonandum est autem aliquid tempori, ætati, & consuetudini, liquido ostendens per uerbum, condonandum, quod neq; totum, neq; maximum à talibus accipit. Nam, si sæpius, aut raro, siue omnino nutrire oporteat: ab ægritudine & uiribus primum & maxime accipitur: post hoc autem & ab anni tempore, & ab ætate, & talibus. Si enim uires laborantis debiles fuerint, & ea, quæ in corpore est dispositio, sit ex corruptione humorum uel defectu: parum alimenti sæpius talibus afferemus: Parum quidem, quia uirium imbecillitas non potest totam simul multitudinem alimenti sustinere: Sæpius autem, quoniam multis indiget dispositio. Defectus siquidem exigit adiectionem, corruptio uero contemperamentum. Si uero cum uirium debilitate neque defectus aliquis affuerit, neque corruptio, humores autem secundum naturam moderate se habuerint, uel etiam superabundauerint: his raro, & pauca afferemus. & multo magis istud agemus, si cum uirium robore humores superabundauerint. Si uero cum humorum defectu, uel corruptione uires ualidæ fuerint: tunc multos cibos, atque multoties ipsi, qui ita laborauerint, dabimus: utpote multos exigente dispositione, & natura robusta potente illos superare. Si uero accessiones non permiserint, neque multas alimenti offerendi occasiones præstiterint: raro plura exhibebimus. At, si uires ualidæ fuerint cum plethorica dispositione, raro pauca afferemus. Nam, etsi eum, qui cibum debet conficere, robustum habeamus: quia tamen dispositio multis non indiget, rationabile est, ut pauca afferamus. Sic quidem oportet & à morbo, & à uiribus ægrotantis ad ea, quæ proposuimus, sumere indicationes. A tempore autem, ætate & consuetudine, & alijs, quæ his sunt proportionalia, hoc modo: Æstiuo quidem tempore, quantum ad temporis rationem attinet, sæpius pauca danda sunt: quoniam & pluri egent adiectione, ut qui dissoluantur, & uires habeant imbecilles. Hyberno uero tempore multa quidem propter robur uirium, sed raro: quia non ualde multa indigent adiectione laborantes, ut quibus non multa fiat euacuatio. Nam sanos quidem antea ostendimus sufficienter hyeme euacuari, quoniam plus habeant innati caloris. Vere autem medio, atq; adhuc magis ætati proximo, paucis, & ex longo interuallo nutriemus. Nam tempus id periclitatur, ne proxime accedat ad plethoricam dispositionem, propter humorum, qui hyberni temporis frigore concreuere, fusionem. Quemadmodum ergo in plethoricis dispositionibus, si uires ualidæ fuerint, paucum cibum, & ex longo temporis interuallo damus: sic & in uere faciendum est, præsertim in febricitantibus, de quibus nunc sermo habetur ab Hippocrate. Sanorum enim uictum antea docuit. Autumnus uero morbis, qui ex corruptione fiunt, assimilatur. Quapropter, qui eo febricitant tempore, continua boni indigent adiectione: & si uires ualidæ fuerint, sæpe, & multa dabimus: sin imbecilles, pauca, & sæpius afferemus. Simili modo quispiam & ab ætatibus, & à consuetudine, & à regionibus sumeret indicationes, ad duas primas redigens intentiones. Singula enim, quæ diximus, aut fortes, aut debiles uires efficiunt, & corpus reddunt, aut superabundans bonis humoribus, aut sufficientibus carens, aut uicio humorum deprauatum.

18 *Æstate & autumnno cibos difficillime ferunt, hyeme facillime: secundum locum uer habet.*

D Non bis, ut forte quispiam existimauerit, de eisdem differuit Hippocrates, cum superius illum scripserit aphorismum, cuius principium est, Ventres hyeme & uere calidissimi sunt natura: nunc autem rursus, quod æstate & autumnno cibos difficillime ferunt, hyeme facillime, & uer secundum habet locum: Verum, quoniam & ad quantitatem uictus, & ad modum usus ciborum tam in sanis, quam in ægris, quandam accipit à temporibus indicationem: non absque ratione eorum in utrisque comminuit: illic quidem ostendens cibos plures sanis dari hyeme oportere, quoniam plus inest innati caloris, quem nutrirî oportet: nunc autem quod, si semel etiam multum illis ciborum attuleris, haudquaquam nocebis. Facile enim omnes ferunt ciborum multitudinem hyeme, difficulter uero æstate. Quapropter hyeme quidem raro, & multos cibos afferri concedendum est: æstate uero, quia cibos ferunt difficulter (siquidem is, cui eos coquendi ac conficiendi officium natura tribuit, calor innatus scilicet, exiguus est) cauendum omnino est, ne totum simul cibum exhibeamus: sed studere oportet, ut frequentius pauca afferamus. Nam corporis dispositio similis ipsi, qui ex humorum defectu morbi consistunt, existens, exigit adiectionem. Hyems quidem atque æstas talem naturam habent: reliqua uero duo tempora, autumnus quidem æstatem subsequitur, uer autem hyemem. Et causa aperta est. Nam refrigerari, & cogi in unum, atque densari corpora autumnno: laxari uero, & rara fieri uerino tempore incipiunt. Ob hanc igitur rationem, non idem bis de temporibus enunciauit: & ob istam etiam, quia in altero aphorismo de sanis sermo habebatur.

Extra ord.

b 3 *lis, qui*

19 *lis, qui per circuitus accessiones habent, nihil dare oportet, neq; cogere, sed subtrahere adiectioni ante iudicationes.*

Cum igitur tria sint capita, quibus uictus ratio comprehenditur, quantitas ciborum, qualitas, & utendi modus: ad duo quidem priora capita ex accessionibus nullam habemus utilitatem, ad tertium uero ex accessionibus aliquid sumere possumus. Quare non temere Hippocrates earum in tertio capite meminit. Nam tempora commoda ciborum particularium, præcipue docent accessiones, in morbis tamen, in quibus ordinatim obueniunt, hoc est per circuitus: atque ideo ipse quoque Hippocrates inquit, *lis, qui per circuitus accessiones habent, nihil dare oportet, ut qui non ignoraret alios esse, quibus fierent in morbis accessiones, non tamen per circuitus, hoc est non ordinatim.* In hisce igitur ratio exquisita inueniendi tēporis, quo cibus offeratur, haberi nequit. In quibus uero accessionum ordo seruatur, principia earū oportet obseruare, hoc est, ne eis, iam factis, uel non multo post futuris, nutriamus. Quod autem dicitur, ante iudicationes, uel ante accessiones quascunq; simpliciter, uel ante morbi uigores, uel ante illas, quæ propriè iudicationes nominantur, est intelligendum. Nam hic triplex intellectus, uerus est. Primus autem magis uidetur ad propositum pertinere, si uidelicet ante accessiones intelligamus. Nam de morbi uigore, retro dictum est: & si de hoc intelligatur, etiam de iudicatione intelligetur: quoniam maxima ex parte morbo in suo uigore consistente fiunt iudicationes.

20 *Quæ iudicantur, & iudicata sunt integre, neq; mouere, neq; nouare aliquid, siue medicamentis, siue aliter irritando, sed sinere.*

Iam perfectō de uictus ratione sermone, ad alterum caput transcendit: in quo docet, quando sit totum ipsi naturæ permittendum, quod ad regimen pertinet ægrotātis, nihil aliud nobis agentibus, nisi uictum conuenientem instituentibus: quando etiam non sit totum naturæ permittendū, sed & aliquid nos oporteat operari. Vbi igitur (inquit) uel integra iudicatio facta est, uel adhuc fit, totum naturæ permittere, & nihil nos nouare oportet: ubi uero indeficienter iudicatur, id, quod deficit, supplere nos conuenit. Hoc autem & ipse dicebat in libro de humoribus, per hæc uerba: *Quæ perfecte iudicantur, non mouere: neque medicamentis, neq; aliter irritando, nouare quicquam.* Nam, quod in aphorismis ἀγριως. i. integre dixit, hoc in illo libro cōmutans, ἀπαγρι. i. perfecte nominauit. Est autem huius nominis ἀπαγρι apud alios antiquos significatum pro cumulate, plene, atq; indeficienter: quæ omnia etiam hoc loco per ἀγριως. i. integre, debemus accipere. Neq; enim per id uerbum, dies pares oportet intelligere. esset enim in propatulo falsum, si quis in diebus paribus uel iudicatus est, uel iudicatur, nihil in his nouandum esse. Neq; etiam hæc dictio ἀγριως, hoc in loco significat nuper: quod maxime ostendunt uerba sequentia. Neq; enim simpliciter dixit ἀγριως, hoc est nuper, iudicata, sed quæ iudicantur, & iudicata sunt: quorum alteri quidem, iudicata, aduerbium ἀγριως. i. nuper, posset conuenire: alteri uero, iudicantur, nullo modo. Sed & hoc ipsa rerum euidencia demonstrat. Neque enim siquid paulo antea sit iudicatū, hoc nouari non debet: sed si perfecte, si indeficienter, si plene, tūc uerum est, quod dicitur. Siquid uero deficiat: id, quod deficit, oportet adiungere. Nam, quæ post iudicationem relinquuntur, faciunt reciduas. Quænam igitur est perfecta & indeficiens iudicatio? nempe in qua cuncta bene procedunt, & cui nullus numerus deficit iudicatorius. Primum enim melior est iudicatio, quæ fit per euacuationem † inferiorem, quàm quæ per abscessum: deinde per quam humor noxius & redundans, quàm per quam alter euacuatur: tertio loco, quæ κατ' ἴσιν, id est secundum processum fit, quàm quæ secundum processum non fit: uocat autē ipse secundum processum id, quod recto tramite procedit: & quarto post has, quæ facile toleratur: quæ cum coctione fit, & in decretorio die. Hęc omnia adesse cōuenit perfectæ iudicationi: cui siquid desit, uel plura: neq; exquisita, neq; integra fuerit iudicatio.

Nō est in Gra
co.

21 *Quæ ducere oportet, quò maxime natura uergit per loca conferentia, eo ducere conuenit.*

Quænam sunt illa, quæ ducere oporteat? nempe quæ neq; iudicantur, neq; integre sunt iudicata: hæc igitur per quam partem sint euacuanda, docet, duplicem nobis dans intentionē, & ipsam partis naturam, & humoris inclinationem. Ad quem enim locum ex conferentibus uergit, eo ducere conuenit. Sunt autē euacuationibus conferentia loca, intestina, uēter, uelica, uterus, cutis uniuersa: ad hæc, palatum, et nares, quando uel cerebrū expurgamus, uel per profluuiū sanguinis fit excretio: præcipueq; si κατ' ἴσιν, hoc est per directum ad locum patientem. Nam, quæ contra sunt profluuia sanguinis, mala sunt. Inclinationes uero humoris noxij ad loca non conferentia fiunt, quando uel aliquem habuerint suapte natura principatum, & maius ex ipsis damnum est subsecuturum, quàm morbi, qui iudicatur, dignitas exoptulet: uel nullam habeant effluxionem. Exempli gratia, ubi hepar humores infestant, quos oporteat euacuari, duæ sunt ipsorum accommodæ inclinationes: prior per uentrem: cuius illa melior est, quæ per inferiora, quam quæ per uomitum: secunda per renes atque uelicam. Non tamen, quæ ad pulmonem, thoracem, et cor est inclinatio, bona est. Oportet itaq; medicum naturæ inclinationem animaduertere: & si quidem idonea fuerit, subministrare & adiuuare: sin autem contrarie simul ac noxie fiat, prohibere, transferre, atque diuertere oportet.

A 22. *Concocta medicari, atq; mouere, non cruda neq; in principijs, modo non turgent: plurima uero non turgent.*

Consuevit Hippocrates dicere, medicari (Græce φαρμακῶν) pro uti medicamento purgante. Verbum aut, ὄργανον, hoc est turgere, translatum est ab animalibus, concubitu appetentibus, ad humores. Nam, sicuti illa stare loco non possunt, quadam titillatione impulsæ, eoq; affectu concitata: sic et humores plerumq; in motu uehementiore, atq; transfusu à partibus ad partes, in morbi principio hominē infestant, mouētes, titillantes, & quiescere non permittētes, cum & ipsi pariter moueant, & transfuant, & tanta latione ægrum molestēt. Tales igitur humores euacuare cōuenit: hoc est, qui sunt in motu & latione, & fluxu: Eos uero, qui iam sunt in aliqua corporis parte firmati: neq; alio ullo auxilio mouere oportet, neq; medicari ante coctionem. Tunc enim naturam quoq; ipsam habemus euacuationi adiuuancem. cōspicitur siquidem & ipsa post coctiones, & humores discernere & superfluitates expellere: quo in tempore fiunt & iudicationes. Sed, cum perfecte ipsa mouet, nullo medicamento opus est: cum mediocrius atq; imbecillius agit, id, quod deficit, oportet supplere: ut ab utroq; noxiū humoris fiat euacuatio, natura quidem expellente, medicamento uero attrahente. Ostensum enim est à nobis in commentarijs de potentijs naturalibus naturā, uniuersaliumq; particulā, quatuor uti potentijs, attractiua proprii alimenti, & eiusdem retentiua, præterea quoq; concoctiua, & quarta alienorum expulsiua. Singula uero medicamenta proprium sibi attrahunt humorem. Bene aut sermoni addidit: Plurima uero non turgent, discernereq; oportet hoc ab experientia, raro contingere, ut humores ab una parte ad aliam transfuant, sed frequētius accidere, ut in una aliqua parte quiescant atq; consistant: in qua etiā cōcoquantur toto morbi tempore usq; ad eius solutionem. Scire autem oportet, quod in quibusdam exemplaribus hic Aphorismus scriptus non est: in libro autem de humoribus passim scriptus inuenitur.

B 23. *Deiectiones non multitudine sunt æstimandæ, sed si talia deiciuntur, qualia conueniunt, & ægri facile tolerant. Atq; ubi usq; ad animi defectionem expedit ducere, faciendum, si æger possit tolerare.*

Siue à natura, siue à nobis euacuatio fiat, oportet omnino constituere quandam ipsius mensuram. Sicuti, n. qualitatem pro humoris molestantis ratione uacuari: ita uidelicet quantitatem multitudini molestantis humoris respondere oportet. Sed qualitatis quidem indicia superius diximus, ubi illum Aphorismum exposuimus, cuius principium est, In perturbationibus uentris. Quantitatis uero nullum tale habemus indicium. Ob hanc igitur causam nobis dedit Hippocrates de eadem quantitate iudicandi uiam, ex facilitate tolerantia. Nam, si humor superexcedens euacuetur, tunc ipsum seipso ægrotum fieri leuiorem, & melius tolerare est necessarium: quod si aliquod etiam ex ijs, quæ sunt secundum naturam, excernatur: dissolui ac debilitari ægri uires, & tolerantia difficultatem sentiri. Quare non prompta eorum, quæ euacuantur, quantitatis phantasiam oportet attendere, sed duas quæ dictæ sunt, notas, si qualia oportet euacuatur, & si facile tolerant. Quod autem postea ab ipso subiungitur, Atq; ubi usq; ad animi defectionem expedit ducere: recte quidem ab ipso dictum est, sed adijcere oportet usus notas: quas quia ipse prætermisit, nos, ex quibus ipsa experientia & ratione uidemur inuenisse dispositiones, in quibus expedit usq; ad animi defectionem euacuare, dicemus. Et primum, usq; ad qualem animi defectionem dictum ab ipso fuerit, distinguere oportet. Neq; enim tales dicit animi defectus, q; & expauescentibus aliquando agris uenæ sectionem, uel tale auxilium aliquod, solent accidere: neque cum in ore uentriculi humores mordaces aliquando fuerint, uel prius in ipso coaceruati, uel qui in ipso remedij usu ad ipsum confluerint, qui causam dederint animæ defectionis. Solent enim & hoc tempore pati animi defectionem: non tamen huiusmodi animi defectio est sufficiens mensura euacuationis, quæ nonnunquam, antequam conueniat, contingit: sicuti febricitantes pleriq; uel inter surgendum, uel residendum, animo defecerunt: ob quam causam accumbentibus ipsis secamus uenam. Ea igitur, quæ sit animi defectio ratione euacuationis, nunc ab Hippocrate dicta est esse mensura euacuationis & in maximis inflammationibus, & in ardentissimis febribus, & uehementissimis doloribus. Oportet aut (sicuti & ipse inquit) uiribus integris atq; ualentibus, tantam moliri euacuationem. & nos sæpius huiusmodi euacuationes prodesse plurimum, experientia didicimus. Nam & in ardentissimis febribus, si usque ad animi defectionem sanguis mittatur, statim totius corporis habitus refrigeratur, & febris extinguitur: plurimis etiam aluus citatur, & sudores emanant, ac quidam eorum ex his sanitati prorsus sunt restituti: alij ualde adiuuati uehementia ægritudinis absciderunt. In maximis etiam inflammationibus & uehementissimis doloribus nullum maius noui remedium, quam usq; ad animi defectionem euacuare adhibita distinctione, an mittere sanguinem, an purgare oporteat, usq; ad animi defectionem, quemadmodum in libro de uenæ sectione monstrauimus.

B 24. *In acutis passionibus raro, & in principijs medicinis purgantibus uti, & hoc cum præmeditatione faciendum.*

Paulo antea dictum erat, Concocta medicari, & mouere, non cruda, neq; in principijs, si non turgent: plurima uero non turgent. Nunc autem, q; circa principia acutarum ægritudinum tū contingit aliquando purgare utiliter, nos docet Hippocrates. Nam in longis morbis semper oportet

expectare coctionem, in acutis uero, cum turgent ab initio possumus uti medicamentis purgantibus, & hoc ipsum cum multa cautione & consideratione facere. Vnde mihi uidetur Hippoc. recte adiecisse: Et hoc cum praemeditatione facere. Siue. n. per hoc uerbum diligentem intelligat examinationem prius factam, siue aegrotum ante preparatum, siue recti iudicii expectationem, siue horum aliquid, siue omnia unius uocabuli significatione comprehendatur: quantum huiusmodi uereatur purgationes, manifestat. Neque. n. paruum periculum est in morbo acuto male uti purgantibus medicamentis, cum omnia id genus medicamenta potestate sint calida: febris uero, quatenus febris est, & sui ratione, non calefacientibus atque exiccantibus, sed maxime contrariis, hoc est humectantibus & refrigerantibus egeat. Non igitur ob igneam febris caliditatem, purgationem adhibemus (hanc. n. scimus sui ratione nocere) sed propter humores illam efficietes. Quare maiorem oportet ex noxiorum humorum euacuatione fieri utilitatem, quam id, quod necessario consequitur ex purgantibus medicamentis, detrimentum. est autem utilitas maior, si absque molestia omnis humor noxius & infestans sit euacuatus. Vt uero hoc fiat, primo oportet considerare, nunquid aeger idonee se habeat ad huiusmodi purgationem. Nam, qui multa cruditate laborant, quique tenaces aut crassos cibos assumpserunt, quibus itidem extenta atque inflata hypochondria sunt, aut supra modum calida atque ignea existunt, & hoc ipso in loco aliqua est uiscerum inflammatio: omnes enim inepti sunt ad purgationes. Haec itaque abesse oportet, humores autem, quae maxime fieri potest, esse fluxui paratos, hoc est tenues, & nullum lentorem participantes, & aperta esse foramina, per quae debet purgatio fieri, & nullam habere obstructionem. Nam & nos ista antea paramus, cum quempiam sumus purgaturi. Et hoc est, quod ab ipso Hippocrate dicitur in illo Aphorismo, Corpora ubi quis purgare uelit, oportet fluida facere. Verum in acutis morbis, circa principia statim, uel circa primum diem, uel non ultra secundum, si sumus usuri purgantibus medicamentis, quando turgent, non datur facultas ista preparandi, nisi quis forte arripiat occasionem propinandi melicratum, in quo decoctum sit aliquid hyssopi, uel origani, uel tragorigani, uel thymi, uel pulegii, siue quid huiusmodi, uim habens humores extenuandi. Quare non sine ratione dixit raro circa principia morborum acutorum nobis uenire in usum purgationes, quoniam non saepius turgeant molestantes humores in principijs: neque, siquid etiam istorum adsit, aegro satis ad purgationem parato neque dante morbo nobis temporis occasionem, quo possimus ex imparato paratum facere.

25 Si, qualia oportet purgari, purgentur: confert, & facile ferunt: si contra, difficulter.

Non est dubium hunc Aphorismum in illo contineri, in quo dicebatur: In perturbationibus uentris, & uomitibus spontinis si, qualia oportet purgari, purgentur: confert, & facile tolerant: si uero non, contra. Verum quia in hac libri parte de purgationibus a medico factis loquebatur, & omnes ferè necessarias distinctiones commemorauit, non piguit ipsum hunc quoque adiungere Aphorismum, in quo nihil magis nouum edocetur, sed ad memoriam reuocantur ea, quae prius in alia libri parte enunciauerat de spontinis euacuationibus, ut hoc etiam in loco totus sermo de purgationibus esset absolutus.

GALENI IN APHORISMOS HIPPOCRATIS COMMENTARIUS SECVNDVS.

In quo morbo somnus laborem facit, mortale: si uero somnus iuuat, non mortale.

Quod quidem labor (Graece πόνος) apud ipsum nunc laesionem significet, clarum est ex eo, quod opponitur. Inquit enim: Si uero somnus iuuat, non mortale. Cum uero duplex sit ea, quae ex somno fit laesio, altera communis, quando in principijs accessio num, quas ἐπισημασίας, hoc est annotationes uocant, aegroti dormierint: altera propria, in quibusdam morbis, quando in aliquo alio tempore: de hac ipsum dicere est existimandum. illa enim neque mortem, neque aliquod aliud graue significat, cum naturam temporis consequatur. In principijs siquidem accessionum calor (naturalis) totus, & humores in profundum corporis uergunt, (quemadmodum ipse docuit) & magis in quibus horror, uel rigor, uel fortis partium exteriorum refrigeratio contingit. Et propterea, si in principijs dormierint, casus illis protenduntur, & uix febres ad consistentiam perueniunt. Ac, si qua inflammatio sit circa uiscera, rationabile fit ipsam auergeri: sique humores aliqui ad uentrem confluant: non, ut in alijs somnis, concoquuntur, sed multo plures fiunt, incocti permanentes. Ob hanc itaque causam, aegrotis uigilias tunc praecipimus, illam, quae a uigilijs fit, spiritus, sanguinis, & caloris, qui in eis est, ad exteriora lationem opponentes, tanquam maximum auxilium, aduersus illam, quae fit in accessionum principijs, sanguinis, spiritus, & caloris naturalis ad interiora lationem. Quare non sine ratione dixerit quispiam, huiusmodi laesiones hoc tempore accidere quidem ex natura accessionis, sed uigilia prohiberi: Cum uero hac quoque priuati fuerint aegrotantes, tunc damnum sentire manifestius, non quia altera laesio accedat

A cedat ex somno, sed quia deest illa, quæ ex uigilia habetur utilitas. Hic itaq; sermo nullam ostendit fieri in accessionum principijs ex somno læsionem, sed hoc ipsum tantummodo, carentiam utilitatis. Alter autem sermo, qui concedit ex somnis fieri hoc tempore læsionem, asserit nunc Hippocratem docere de ijs, qui in alijs temporibus dormiunt, in quibus maxima ex parte manifesta utilitas ex somno prouenit, præsertim ubi morbo declinante adhibeatur. Nam aliquando etiam cõsistente morbo somnus manifestam affert utilitatem, quandoq; etiã in extremis partibus augmenti, quæ ad consistentiam copulantur. manifestissima tamen omnium utilitas est, quæ in declinationibus fit. Saneq; cum somni nocent, minus quidem exitiales sunt iam cõsistente atq; in crescente accessione: præcipue uero sunt in declinationibus perniciosi. Nam, quo tẽpore aliquid est utilissimum, si præter id, quòd nihil prodest, etiam nocet, mortẽ nõ sine ratione significat. Ex somno autem læsiones sunt, quæ sunt utilitatibus contrariæ: idcirco quia febres uel ab eo nõ dissoluntur, uel etiam excitantur, & quia dolores intenduntur, & fluxiones multiplicantur, & crescunt inflammationes. Quidam uero & inter dormiendum delira loquuntur: & ubi expergefacti fuerint, multo tempore in delirio perseverant. Quibusdam etiam in somno fit: & uix, cum purgantur, excitantur. Hæc autem omnia contingunt propter humorum malignitatem: quos, ubi calor innatus fortior extiterit, per somnos concoquit: ubi uero debilior, illis succumbit, ab eisq; uiscera aggrauantur, & dictis affectibus homo corripitur. Ipse etenim Hippocrates uult hominem uigilantem extrinsecus esse calidiorẽ, dormientem uero contrario modo se habere: id nos edocens (quod etiam quibusdam alijs rerum naturalium studiosis uisum est) somnum atque uigilias fieri secundum innati caloris motiones. Non absq; ratione igitur euenit, ut, cum in uisceribus iste collectus causas morbificas nequeat euincere, perniciem significet. Si tamen euicerit, nõdum certa salutis est signum, nisi quispiam dicat, quantum ad talem affectum attinet, ægrotum non periclitaturum, ex alio tamen affectu interire posse. Nam, si qua inflammatio solutu difficilis aliquam ex partibus principalibus præoccupauerit, contingit ægrum, qui ita se habeat, interire. Quare securius pronuntiandum est, ubi quidem ex somno læsio aliqua aduenit, letalem esse notam: ubi uero prodest, non letalem. Quòd uero ex somnis aliqua accidant læsiones, ipse in libris, quos Epidemios inscripsit, ostendit his uerbis: Inter hos multi erant comatosi, & delirantes, nonnulli uero ex somno tales fiebant.

² Vbi somnus delirium sedat, bonum.

C Si ambos dixerimus Aphorismos, & hunc scilicet & antecedentẽ, inuicem iungi, totus sermo talis utique fiet: In quo morbo somnus laborem facit, mortale: si uero somnus iuuat, non mortale. ubi igitur somnus delirium sedat, bonum. ut unum aliquod ueluti exemplum particulare subiungat sermoni antecedenti uniuersaliter dicto: tanquam si ita dixisset: Vbi igitur dolorem somnus sedat, bonum. Vbi igitur febrem somnus sedat, bonum. Vbi igitur inflammationem sedat somnus, bonum. Sed satis fuit tantum periculosiorem morbum nominare. Nam ueritas sermonum uniuersalium, ex huiuscemodi exemplis magis dilucet.

³ Somnus, atque uigilia, utraque si modum excefferint, malum.

Nonnulli ex medicinae professoribus existimarunt uigiliam modum excedentẽ malum esse & signum, & causam: non tñ somnum: hunc. n. semper bonũ esse & signum, & causam: & nunq; fieri somnum modum excedentem: plurimos uero decipi, arbitantes comatosas dispositiones incipientes, somnum esse longum. Verum hi à nobis discentes, q; non prius coma nominatur, q̃ difficilem habuerit expergefactionem, cõcedant somnum longum recte nominari, qñ solo tempore modum naturæ conuenientem excefferit, & nondum habuerit difficilem expergefactionem. Fit autem huiuscemodi somnus refrigerata prima parte sensitua, hoc est cerebro ipso: quæ refrigeratio, cum fortis fuerit, mista quidem humiditati, facit lethargicas passiones: cum siccitate uero, eas, quæ Græco uocabulo *νεπαλιψες*, id est deprehensiones nominantur. Sic & uigiliae fiunt propter calorem primæ partis sensitivæ, uel ex sola intemperatura, uel ex humoris bilioli abundantia. Horum uero talium omnium demonstrationes in nostris sunt scriptæ tractatibus: nunc autem sufficiat sola eorum capita tetigisse. Sicuti autem quidam fuere, qui somnum semper fieri commoderatum, existimarunt, & nunq; immoderatum: sic nonnulli rursus aiunt uigiliam nunquã esse moderatam, sed hoc nomen solam immoderantiam significare, obliti eius, quæ in usu uitæ seruat consuetudinis, quoniam & mala nõnunquam mediocria dicimus magnorum comparatione. Sic igitur oportet accipere uigiliam mediocrem, ac si significet paruam.

⁴ Non satietas, non fames, neq; aliud quicquam, quod modum naturæ excefferit, bonum.

Rursus hic Aphorismus, sicut & alter, qui antecedit, quod in una materia, idem in omnibus enunciat. Nam, cum sanitas moderantia quædam sit, necesse est omnes immoderantias, quæ plurimum à modo recesserunt, iam ægritudines esse: quæ uero nondum id, quod plurimum est, obtinent, ægritudinum generationem ostendere.

⁵ Spontaneæ lasitudines morbos prænunciant.

Non eius, quæ fit ex motionibus, immoderantiæ nomen est lassitudo, sed eius, quæ aduenit in corporibus animalium, dispositionis. Neque enim lassitudinæ meminit, quæ ex talibus accidunt motionibus, sed quæ sponte contingunt. Cum igitur absque motu huiusmodi euenerit dispositio: non simpliciter lassitudo, sed lassitudo spontanea nominatur. Sed, cum tres sint lassitudines, quemadmodum in salubribus declarauimus, prima, quæ ulcerum, secunda, quæ tentionis, tertia, quæ inflammationis sensum habet, ex his composita: prima quidem ex uitiatissimis humoribus ortum habet, secunda ex plenitudine, tertia ex utrisque simul iunctis. Sic enim à nobis est monstratum in ea, quæ de salubribus inscribitur, tractatione. Quare non temere dictum est, spontaneas lassitudines morbos nunciare.

6 Quicumque dolentes parte aliqua corporis, omnino dolorem non sentiunt, ipsi mens ægrotat.

Dolores (hoc est πόνος) solet nominare nonnunquam dispositiones ipsas, in quibus dolemus: in quæ sensum dicebat in lib. Epidemiorum, quod in Cranone antiqui dolores frigidi, noui autem calidi: haudquam dolores calidos frigidissime, sed dispositiones, ex quibus fiunt, ita nominantur. Et hoc in loco igitur eodem modo dolores ipsas dispositiones nominauit, quæ cum dolore fieri sunt natura aptæ, quem admodum erysipelas, inflammationem, & uulnus, & collisionem, atque rupturam, & conuulsionem, & quodcumque tale aliquid: quod si adsit, & ab ægroto non sentiatur, mentem indicat ægrotare. Si uero autem γυναικῶν. i. mentem, siue δὲ νοῦν. i. cogitationem dixerit, nihil in presentia refert.

7 Quæ longo tempore extenuantur corpora, lente reficere oportet: quæ uero breui, breuiter.

Quæ enim pauco tempore extenuata sunt corpora: ob humorum & spirituum euacuationem, non ex solidorum colliquatione id perpessa sunt. qui uero longo tempore extenuati sunt, ipsi carnes liquefcunt, graciles etiam redduntur alia partes, per quas concoctio in animalibus, & distributio, & sanguificatio atque nutritio perficitur: quare tantum non poterit concoqui alimentum, quanto indiget corpus. Quam ob causam talia corpora longiori tempore reficere oportet, atque tenuiter, quod lente nominauit. In quibus autem soli humores & spiritus sunt euacuari, in ipsis celeriter ac plenius contingit reficere, cum fiduciam nobis præstet solidarum partium robur. In fine autem Aphorismi duplex scriptura inuenitur, & idem utraque significat, siue, breui, casu ablatiuo, siue breuiter, aduerbialiter scriptum sit.

8 Si quis à morbo cibum assumens non corroboratur, pluri alimento corpus uti significatur. quod si non assumente cibum hoc accidat, scire oportet, quod indiget euacuatione.

Propter breuiloquium, & usum quendam dictionis, qui etiam est apud nos in multis ciuitatibus Asiæ, hic Aphorismus habuit obscuritatem. Consuetum enim est nobis dicere, non assumere cibum illos, qui sunt sine appetitu, assumere autem eos, qui appetunt ac comedunt usque ad satietatem. Quicumque igitur appetentes, & abundans alimentum accipientes, non possunt robur sanitatis recuperare, grauantur potius, non ab eo nutriuntur. Qui uero neque, quod satis est, possunt assumere, uitiosos humores habent: quos nisi euacuarint, fieri non potest, ut robur sanitatis recuperent. Hippocrates uero non hic tantum, sed & in alijs suis commentarijs, quando proportione inter se seruata humores omnes augentur, missione sanguinis auxiliatur. Vbi uero unus aliquis ex ipsis superabundat, illi purgatorium exhibet medicamen. Ut igitur ista cognoscens, & qui sapius in suis commentarijs eadem tradiderit, recte duos sequentes Aphorismos subiungit, in quibus de eadem docet dispositione, de qua etiam in hoc antecedente docuit Aphorismo, inquit: Si uero non assumente ægro hoc fiat, scire oportet, quod indiget euacuatione. Saneque ordinem duorum sequentium Aphorismorum puto deprauatum in multis exemplaribus: illaque rectius se habent, in quibus prior ille scribitur: Non pura corpora quanto plus nutries, tanto magis lædes. ut totus sermo talis existat: Quod si non assumente cibum hoc accidat, scire oportet, quod indiget euacuatione. non pura enim corpora quanto plus nutries, tanto magis lædes. Nos uero sequentes ordinem, quem in pluribus exemplaribus scriptum inuenimus, sic eorum faciemus expositionem.

Sane doctissimam do-

ctissimam Hippo. 6. cap. 2.

Selt. 2. ix. 33. et

de uana præpar. 6. cap.

Selt. 5. x. 29.

Hippo. non quæ om-

nibus constans pro-

fert, sed quæ uulgus

medius ignorat so-

lum curis mandat

2. de difficult. respin.

cap. 7. apud Gal.

Corpora cum quisquam purgare uoluerit, oportet fluida facere.

Multi quidem uolunt corpora fluida fieri: ubi per medicamenta uomitoria euacuatio est facienda, uomitum iritando: ubi uero per deficientia, continuo aluum subducendo. Atque ob hæc totam dispositionem utrisque, his quidem ad alui subductionem, his uero ad uomitumabilem faciunt. Ego uero Hippocratem puto non minimum id, sed aliquid maius hoc in loco nos docere uoluisse, quod nos longa experientia didicimus ita se habere. Siquis enim extenuet & incidat crassos atque tenaces humores, qui in corpore sunt, & meatus aperiat, per quos isti transmittuntur atque trahuntur à medicamentis, quæ uim purgatoriam habent, tunc purgatio recte in omnibus procedit. Qui uero istud quidem neglexerint, uomitus autem atque alui subductionem procurauerint: ipsi difficiles obueniunt purgationes, non sine torminibus interdum, & uertigine quadam, fastidioque multo, & malo pulsu, ac dissolutione, & difficultate. Nobis autem extenuanti uictu (de quo integrum scripsimus librum) utentibus nihil horum contingere consuevit: & eorum, quæ in corpore præter naturam continentur, euacuationes sine ulla molestia ac celerrime fiunt: atque idcirco Hippocratem dicimus suo adiecisse sermoni: Vbi quis uoluerit purgare corpora, oportet fluida